

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN ANALİZİ

Özge ARPACIOĞLU*
Metin YILDIRIM**

Özet

Son yıllarda kalkınma sürecinin en önemli gündem maddelerinden biri olan yoksulluk, iktisat biliminin önemli uğraş alanlarından birisidir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın küreselleşme söylemi içerisinde büyük refah artışı ile birlikte en zengin dönemini yaşadığı iddia edilen dünyamızda yoksulluk, hem az gelişmiş hem de gelişmiş ülkelerde en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. İki milyar beş yüz milyon insan Dünya Bankası tarafından günlük 2 ABD doları olarak belirlenen yoksulluk sınırının altında yaşamakta iken, bir milyar iki yüz milyon insan ise günlük 1 ABD doları olarak belirlenen açlık sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Yoksulluk, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de göz ardı edilemeyecek sosyolojik bir gerçektir ve acilen çözümlenmesi gereken birincil sorun haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, İnsani Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele
Jel Sınıflaması:A10, I32

AN ANALYSIS OF POVERTY ON WORLD AND TURKEY

Abstract

In recent years; poverty which is an important agenta item of development process is in the content of the economics studies. With the increasing globalization since the second half of the 20th century, while it has been claimed that the world is living its richest time period; poverty has become one of the most important problems for both underdeveloped and developed countries. Two billion and five hundred millions of the people live under 2 US dollars which has been determined by the World Bank as the poverty line. One billion and two hundred million of people live under 1 US dollar which has been determined as the hunger line. Just as in the whole world, poverty is a social problem that can not be ignored in Turkey and it has become very fundamental issue to be solved urgently.

Key Word: Poverty, Human Poverty, Fight Against Poverty
Jel ClassificationA10, I32

GİRİŞ

Yoksulluk teriminin ilk tanımı, 1901 yılında Seeböhm Roventree tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre; yoksulluk toplam gelirin, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi olarak gerçekleştirilmiştir. Yoksulluğu sadece açlık ya da yeterince beslenebilecek gıdaya sahip olamama şeklinde algılamak yanlış olacaktır. İnsan sadece yemek ihtiyacı olan bir varlık değildir. Başta gıda olmak üzere giyim, barınma, eğitim, sağlık, altyapı, kültür, ortak yaşama ve buna benzer ihtiyaçları olan kutsal bir varlıktır. Ekonomik ve sosyal sorunların doruklara ulaştığı geçtiğimiz çeyrek yüzyılda, yoksulluk da ürküntü verecek boyutlara ulaşmıştır (Dumanlı, 1996: 2). Zira son 50 yıldır dünya üzerinde büyük bir refah artışı

* Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ozeg_8_5@hotmail.com.

** Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, myildirim@gantep.edu.tr.

gerçekleşmesine rağmen yoksulluk çağımızın en çetin problemlerinden biri olmaya devam etmektedir. İnsan nüfusunun % 46'sı yani iki milyar beş yüz milyon insan Dünya Bankası tarafından belirlenen günlük 2 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında yaşarken, bir milyar iki yüz milyon insan ise günlük 1 ABD doları olan açlık sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Her yıl yaklaşık olarak 18 milyon insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı çok erken yaşta ölmektedir. Bu rakam toplam insan ölümlerinin üçte birine eşittir. Her gün 34.000'i beş yaşın altında çocuklar olmak üzere 50.000 insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı ölmektedir (Kabaş, 2009: 1). Yoksulluk sadece ekonomik gelişmişliği yakalayamayan ülkelerde değil, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda da ciddi bir sorun olarak yaşanmaktadır.

1980'lerde başlayan sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerle birlikte yoksulluk kavramı kalkınma tartışmalarını ön plana çıkarmıştır. Yoksulluğun, Dünya Bankası tarafından yapılan Dünya Kalkınma Raporunda ana tema olarak işlenmesi, yoksulluk çalışmalarını da hızlandırmış, konunun salt ekonomik bir sorun olmanın ötesine geçmesiyle uluslararası kuruluşların da konuya ilgileri artmıştır. Yoksulluk sorununu ortadan kaldırmak ve daha mutlu ve refah bir yaşam gerçekleştirebilmek her dönemde kamu politikalarının başlıca amacı olmuştur ve bu politikalarının sürdürülebilir hale getirilmesi tüm dünya ülkeleri için oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, yoksullukla ilgili kavramlar, farklı yoksulluk türleri çerçevesinde anlatılarak yoksulluğun ölçüm yöntemleri, Türkiye'de ve dünyada çeşitli refah ve yoksulluk göstergeleri de baz alınarak yoksulluğun boyutları ele alınmıştır. Bu amaçla Dünya Bankası'nın, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın ve Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmada, yoksullukla mücadele yaklaşımlarına, uluslararası düzeyde yoksullukla mücadelenin önemli yürütücülerinden birisi olan Dünya Bankasının yoksulluk konulu raporlarına değinilerek, Türkiye'de yoksullukla mücadelede önemli çalışmalar yürüten kuruluşlar hakkında bilgi verilecektir,

1. YOKSULLUK KAVRAMI

1.1. YOKSULLUĞUN TANIMI

Her dünya görüşünün yoksulluk kavramına farklı yaklaşması nedeniyle yoksulluk kavramının tanımlanması oldukça güçtür. Yoksulluk kavramı ile ilgili literatürde farklı görüşler yer alsa da, kavram ve türleri açısından bazı ortak noktalara rastlamak mümkündür.

Sözlük anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olamayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Yaşamı sürdürmek için gerekli olan şeyler ise, içinde bulunulan topluma, çevreye ve koşullara bağlı olarak değişiklik göstereceğinden yoksulluk kavramı her zaman gözlemlenen durumla, standart durumun karşılaştırılmasını gündeme getirir (Aktan ve Vural, 2002). Sosyal siyaset açısından yoksulluk, insan haysiyetine ve şahsiyetine yaraşır bir hayat düzeyinin altında, maddi yönden tam anlamıyla veya nispi olarak yetersiz olma durumudur. Bir başka ifadeyle, toplum, ahlak, aile ve kültür hayatımızı tehdit eden bir felaket, umumi bir toplumsal risktir (Seyyar, 2002: 171).

İnsanlar topluluklar halinde yaşamaya ve üretim ilişkilerinde bulunmaya başladığından bu yana yoksulluk hep var olmuştur. Yoksulluğun kökenlerinin ana hatlarıyla

sosyal bir sorun olarak ortaya çıkışını 17. yy başlarından izlemek mümkündür. Başta liberalizmin en büyük teorisyeni ve öncüsü olan John Locke olmak üzere 17. yy. liberal kuramcılarının en baştan yoksulluk sorununa eğilerek özel mülkiyet haklarını savunurken bunun yoksulları dışlamaması gerektiğini, geçimlik yaşam hakkının sosyal düzenin güvenliği açısından gerekli olduğu ve bunun toplumun, yoksulların refahını sağlayacak bir artış yaratılmasıyla sağlanabileceği yaklaşımı içinde oldukları söylenebilir (Şenses, 2001: 32).

Önemli düşünür ve kuramcıların, yoksulluk sorununa yakın ilgisinin sanayileşmeye dayalı kapitalizmin kök salmaya ve yaygınlaşmaya başladığı 18. ve 19. yy.'da giderek arttığı gözlenmektedir (Şenses, 2001: 33). Zira 18. yy'ın ortalarında kapitalist yörüngede gelişen sanayi devrimi her ne kadar emeğin verimliliğini olağanüstü arttırıp, kitlesel üretime geçiş imkânları sağlayan insanlık tarihinin büyük dönüşümlerinden biri olsa da beraberinde kentleşme, nüfus artışı, kitlesel bir toplum, hızla sanayileşen toplumların daha yoğun emperyalist politikalar izlemesi ve hızla sanayileşen ülkeler arasında yoğun rekabeti de beraberinde getirerek yoksulluk sorununu önemli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıkarmıştır.

Yoksulluğun tanımı yapılırken, üzerinde durulması gereken önemli bir nokta, kavramının salt ekonomik kıstaslara mı yoksa buna ek olarak sosyal ve siyasal kıstaslarında mı ele alınarak tanımlanması gerektiğidir. Bu konuyla ilgili Amarty Sen'in yaklaşımı dikkat çekmektedir. Bu yaklaşıma göre; insanların sahip oldukları maddi ve manevi varlıklar ve toplumda var olan fırsatlarla ve insanların yaşam kalitelerinden duydukları tatmin, yoksulluğu tanımlayan önemli basamaklardan birkaçıdır. Böylece yoksulluk kavramı ekonomik vurgusundan çok kültürel ve öznel boyutlarıyla ön plana çıkmaktadır.

2. YOKSULLUK KISTASINA GÖRE YOKSULLUK TÜRLERİ

2.1. YOKSULLUK TÜRLERİ VE YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

Literatürde, mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk, insani yoksulluk gibi çeşitli yoksulluk türlerini tanımlamalarına rastlamak mümkündür.

2.1.1. Mutlak Yoksulluk ve Ölçülmesi

Mutlak yoksulluk; hane halkının ya da bireyin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmesi için gerekli, yalnızca en temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi durumudur. Birinci dereceden yardıma muhtaç olarak algılanması gereken bu fakirler temel insani ihtiyaçlarını bile karşılayamamakta, hatta bu duruma düşen bir kişiye dışarıdan yardım edilmediği takdirde ölüm riskiyle bile karşı karşıya gelmesi de kaçınılmaz olabilmektedir. Mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir. Mutlak yoksulluk gıda ve gıda dışı bileşenler dikkate alınarak ayrı ayrı belirlenebilmektedir (www.tuik.gov.tr). Sadece gıda harcamalarını esas alan mutlak açlık sınırının hesaplanması; 'minimum temel gıda maddesinden oluşan gıda sepetinin maliyetiyle' hesaplanır. Tüm nüfus için önerilen kişi başına günlük alınması gereken kalori miktarı esas alınarak, bunun altında kalori alan fertler bir yoksulluk çizgisi oluştururlar. Mutlak yoksulluk sınırı gıda harcamalarına ek olarak temel gereksinimleri de (eğitim, sağlık, barınma, giyim) göz önüne alarak hesaplanabilir. Günümüzde bir çok Az Gelişmiş Ülkelerde bu yaklaşım (Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı) baz alınarak mutlak yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu “2009 Yoksulluk Çalışması” sonuçlarına göre; Türkiye’de fertlerin yaklaşık yüzde 0,48’ü sadece gıda harcamalarını içeren mutlak açlık sınırının, yüzde 18,08’i ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1\$ kabul edilirken, Latin Amerika ve Karahipler için bu sınır 2\$, Türkiye’nin dâhil olduğu ve Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4\$, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40\$ olarak belirlenmiştir (DPT, 2001: 104). Gelişmekte olan ülkelerde her dört kişiden birinin mutlak yoksulluk içinde yaşadığı OECD raporunda ifade edilmiştir (OECD: 2008).

Bu yöntemin sakıncası, tüm nüfus için aynı kalori normlarının kullanılmasıdır. Oysa aynı hane halkı içerisinde bile kişiden kişiye kalori normları farklılaşabilmektedir. Ayrıca yaş, cinsiyet ve meslek değişkenleri de, alınması gereken kalori miktarını doğrudan etkilemektedir. Bu yüzden, gıda ve gıda dışı harcamaları da farklıdır.

2.1.2. Göreli Yoksulluk ve Ölçülmesi

Adam Smith’ in tanımına göre, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen ancak kişisel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılımları engellenmiş olanlar göreli yoksullardır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, yoksulluğu göreli bir kavram olarak yorumlayan ve sosyal yönü daha fazla olan göreli yoksulluk, yoksulluğu bireyin gereksinmelerini karşılama derecesi yönüyle toplumun diğer bireyleri karşısındaki durumuna göre tanımlanmaktadır. Yoksulluğun göreli olarak tanımlanmasında ya nüfusun düşük gelirli bir oranı yoksul olarak alınmakta ya da ortalama gelir düzeyinde bir sınır saptanarak bu sınırın altında gelire sahip olanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk tanımlarını, kişi başı sabit bir reel gelir (harcama) düzeyi temelinde yaparken; göreli yoksulluk başka bazı sosyal grupların kişi başı reel geliri (ya da harcaması) şeklinde tanımlar, göreli yoksulluk kavramı farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden daha ziyade gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanır. Göreli yoksulluk çizgisi hesaplanırken atılacak ilk adım araştırmanın yapılacağı sosyal topluluğun ortalama refah seviyesinin belirlenmesidir. Bu aşamada refah ölçüsü olarak hem gelir düzeyi hem de tüketim düzeyi belirlenebilir. Daha sonra bu düzeyin belli bir oranı ise yoksulluk çizgisini verir.

2.1.3. İnsani Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksulluk ve yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımlarını genişleterek katkıda bulunmuştur. UNDP’ nin 1997 İnsani Gelişme Raporu ile ilk defa ‘ İnsani Yoksulluk’ kavramını ortaya atmıştır. İGR 1990 yılından bu yana UNDP tarafından her yıl yayımlanmaktadır. UNDP hazırladığı söz konusu raporlarda; insani gelişme kavramını, kişi başı gelir hesaplarının ötesine giderek insan kaynaklarının gelişimini, insani insan yapan özgürlük, kişilik gibi unsurları ve insanın temel gereksinimlerine ulaşma düzeyini bir arada değerlendirmekte ve böylece kalkınma içindeki insanın rolünü ele almaya çalışmaktadır (Demir, 2006: 2). Temel insan yeteneklerini sürdürebilecek olan mal, hizmet ve altyapıya - enerji, hijyen, eğitim, iletişim, içme suyu - erişimin yokluğu ya da kısıtlanması yoksulluğun “ insani ” boyutu olarak nitelendirilmektedir (Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü, 2009).

İnsani Gelişme Raporu’nda insani gelişme, kişilerin seçeneklerini artırma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu seçenekler sonsuz ve değişken olabilmekte, ancak bütün

gelişme aşamalarında üç temel seçenek ön plana çıkmaktadır. Bu seçenekler; a) Uzun ve sağlıklı bir yaşam, b) Bilgi edinme c) Tatminkâr bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşmaktır (UNDP, 2001: 9). Bunların dışında, siyasi özgürlük, garanti edilmiş insan hakları ve öz saygınlık da diğer seçenekler arasındadır. Bu anlayışa göre gelir, insani gelişmişliğin göstergesi olarak önemli bir faktör olmakla beraber tek başına yeterli değildir. Kişisel gelir yanında, kredi olanaklarına, kamu mallarına ve verimli üretim araçlarına erişim, akraba ve arkadaşlardan sağlanan transferler gibi insanların kaynaklara erişim düzeyinin bir bütün olarak değerlendirilmesini amaçlamaktadır (Şenses, 2001:101). Özellikle insani gelişmişliğin ölçümünde kullanılan göstergeler ve bunların bileşik ifadesi olan endeksler bu alanda insanlık adına çok büyük bir ilerlemedir.

Bu bağlamda UNDP insani gelişmeyi, sağlık ve eğitim gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak İGE ile ölçmektedir. Benzer İGE değerlerine sahip iki ülke arasında kişi başı GSYİH arasında ciddi farklılık olsa da bu durum, İGE' nin hesaplanmasında insani gelişmişliğin ekonomik olmayan yönlerinin de hesaba katılmasından kaynaklanmaktadır (Demir, 2006: 4).

İGE hesaplama yöntemi 3 kritere dayanır. Refah standardı, eğitim standardı ve sağlık standardı olmak üzere üç kriter kullanılmaktadır. Refah standardı tatminkâr bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşmaya, sağlık standardı uzun ve sağlıklı bir yaşama, eğitim standardı ise bilgi edinmeye karşılık gelmektedir.

2010 İnsani Gelişme Raporuna göre; çok yüksek insani gelişmeye sahip ilk 5 ülke; Avustralya, Norveç, Yeni Zelanda, Amerika Birleşik Devletleri, İrlanda. Yüksek insani gelişmeye sahip ilk 5 ülke; Bahamalar, Letonya, Şili, Arjantin, Kuveyt, orta düzey insani gelişmeye sahip ilk 5 ülke; Fiji, Türkmenistan, Dominik Cumhuriyeti, Çin, El Salvador düşük insani gelişmeye sahip ilk 5 ülke; Kenya, Bengaldeş, Gana, Myanmar ve Yemendir. Türkiye insani gelişme endeksi sıralamasında 0.754 endeks değeri ile 62. sıradadır (UNDP, 2010).

UNDP' nin hazırladığı İGR' de, İGE' nin yanı sıra yayınlanan İnsani Yoksulluk Endeksi, Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Endeksi, Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi ile ülkelerin sosyal gelişmişlik düzeyi daha iyi belirlenmeye çalışılmaktadır (Demir, 2006: 5).

3. DÜNYADA YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

Yoksulluk, küresel bir sorun olarak, gelişmiş-az gelişmiş ayırımını gözetmeksizin evrensel boyutlara ulaşmıştır. Yoksulluk sadece dünyanın azgelişmiş bölgelerinin yaşadığı bir sorun olmaktan çıkmış, gelişmekte olan ülkelerin ve hatta gelişmiş ülkelerin önemli bir sorunu haline gelmiştir. Günümüzde dünya nüfusunun % 10'u toplam dünya gelirinin yüzde yetmişten fazlasını elde etmektedir. Alt milyar ikiyüz milyona sahip dünya nüfusunun 2.5 milyarı- yaklaşık yarısı günlük 2 \$ yoksulluk sınırının, 1 milyarı –yaklaşık altıda biri günde 1 \$ yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yoksullukla birlikte ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin boyutları da giderek artmaktadır. Ortalama olarak yoksul ülkeler zengin ülkelerden daha yavaş büyüme oranına sahip olduğu için ülkeler arasındaki gelir uçurumu giderek genişlemektedir. 1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazla iken, 1995'te bu oran 37 ile ikiye katlanmıştır (Tosuner, 2007: 64). İnsanlığın dörtte birini oluşturan sanayileşmiş kesim, dünya zenginliğinin % 85'ini elinde tutmaktadır.

Günde 100 bin insan açlık ve yan etkilerinden ölmektedir. Sadece 2000 yılında 36 milyon kişi bu nedenle yaşamını yitirmekte, her 6 dakikada bir, gerekli A vitamini alamadığı için bir insan kör olmakta, 6,2 milyar insandan 826 milyonu sürekli yetersiz beslenerek ve kronik açlık çekmektedir. 1 milyar insan temiz suya ulaşamamakta, 2,4 milyar kişi yeterli sağlık koşullarından yoksun kalmaktadır. Yılda 4 milyon insan ishalden ölüyor, 1,1 milyon Afrikalı çocuk HIV virüsü taşımaktadır. Avrupa ile Afrika kıtaları arasında ortalama insan ömrü bakımından tam 25 sene fark vardır. ABD ve AB ülkelerinde 1 yılda sadece parfümler için harcanan toplam parayla tüm dünya nüfusunun açlık sorununun çözülebileceği söylenmektedir. Tüm bu dünya gerçeklerine bakıldığında sorunun ne kadar önemli boyutlarda olduğu anlaşılmaktadır (www.sosyalhizmetuzmani.org/).

Dünya Bankası ve UNDP başta olmak üzere uluslararası kuruluşların yayımlanmış oldukları yoksulluk çalışmaları da yoksulluğun çeşitli ülkelerde ulaştığı bu yüksek düzeyi gözler önüne sermektedir (DPT, 9. Kalkınma Planı). Dünya Bankası 1981-2020 (2020 tahminidir) dönemine ait yoksulluğun bölgelere dağılımı ile ilgili araştırma yapmıştır. DB, günde 1 \$, 1.25 \$ ve 2 \$' dan az gelire yasayan insanları yoksul olarak kabul etmiştir.

Dünya Bankası (DB) verilerine göre 1981-2001 yılları arası açlık sınırında 1 \$ baz alınırken, 2005-2020f yılları arasında 1.25 \$ baz alınarak bölgeler itibariyle yoksul nüfus oranları hesaplanmıştır (Tablo 1). Yoksul nüfus oranı 1981-2001 yılı döneminde giderek azalma göstermiştir. 2005 yılında bu oran bir önceki yıla göre artış gösterse de bu oranın 2015 ve 2020 yılında giderek azalacağı tahmin edilmektedir. 2020 yılında en az yoksul nüfus oranının Avrupa ve Merkezi Asya ülkeleri, en fazla yoksul nüfus oranının ise Alt Sahra Afrika ülkesinin olduğu tahmin edilmektedir. Zira Tablo 1'den de anlaşıldığı üzere, bölgeler itibariyle ülkelerin yoksulluk oranlarına bakıldığında yıllar itibariyle her dönemde en az yoksul nüfus oranı Avrupa ve Merkezi Asya ülkelerinde, en fazla yoksul nüfus oranı ise Alt Sahra Afrika ülkelerinde görülmektedir.

DB 2008 yılı itibariyle Dünyadaki en yoksul ve en zengin 10 ülkesinin kişi başına düşen GSMH rakamlarını ortaya koymaktadır. Tablo 2' den de anlaşılacağı gibi dünyanın en yoksul ülkelerinde kişi başına düşen GSMH 1000 doların altındadır. DB verilerine göre 2008 yılı itibariyle dünyanın en yoksul ülke sıralamasını kişi başına düşen GSMH oranı en düşük olan 290 dolarla Demokratik Kongo Cumhuriyeti yer almaktadır. Dünyanın en yoksul 10 ülkesinin kendi aralarındaki kişi başına GSMH rakamlarına baktığımızda, yoksullukta ilk sırada yer alan Kongo Dem. Cumhuriyeti' nde kişi başına düşen GSMH 290 dolar iken ikinci sırada yer alan Liberya'da 300 dolar ve 10. sırada yer alan Malavi' de 830 dolar'dır.

2008 yılı itibariyle DB' nin belirlemiş olduğu dünyanın kişi başına düşen GSMH rakamı en yüksek olan ülke 58500 dolar ile Norveç'tir. Dünyanın en yoksul ve en zengin ülkesi arasındaki kişi başına düşen GSMH rakamlarına bakıldığında aradaki inanılmaz uçurum göze çarpmaktadır. 290 dolar ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti en yoksul GSMH sıralamasında iken, 58500 dolar ile Norveç en yüksek kişi başına GSMH sıralamasındadır. Bu demek oluyor ki, GSMH bakımından dünyanın en zengin bölgesi en yoksul bölgesinden yaklaşık 200 kat daha büyüktür. Böylece bir kez daha yoksulluğun küresel bir boyutu, ülkeler arasındaki inanılmaz gelir uçurumu açıkça görülmektedir.

Tablo 1: Günde 1 \$' dan Daha Az Gelirle Yasayan Nüfus Sayısı (Milyon)

Bölgeler	1981	1987	1990	1993	1999	2001	2005	2015f tahmin	2020f tahmin
DoğuAsya& Pasifik	796	426	472	415	282	284	317	120	83
Çin	634	308	375	334	223	212	208	70	56
Avrupa&Orta Asya	1	2	2	17	30	18	16	7	5
Latin Amerika& Karahipler	36	45	49	52	54	50	45	30	27
Ortadoğu& Kuzey Afrika	9	7	6	4	8	7	11	6	6
GüneyAsya	475	473	462	476	453	428	595	388	352
Hindistan	382	370	357	380	352	359	456	295	268
Alt Sahra Afrikası	164	219	227	241	292	314	387	366	352

Kaynak: World Bank, 2004: 3 Global Economic Prospects 2010: 42,

Tablo 2: Kişi Başına Düşen Milli Gelir Düzeyleri Bakımından Dünyanın En Yoksul ve En Zengin 10 Ülkesi (Kişi Başına Düşen GSMH (\$), 2008 -Satın Alma Gücü Paritesi İle)

Malavi	830	Norveç	58500
Togo	820	Singapur	46940
Mozambik	770	ABD	46970
Sierra Leone	750	İsviçre	46460
OrtaAfrikaCum.	730	Hong Kong Çin	43960
Nijer	680	Avusturya	37680
Eritrea	630	İrlanda	37350
Burundi	380	Danimarka	37280
Liberya	300	Kanada	36220
KongoDem.Cum.	290	Finlandiya	35660

Kaynak: World Bank, World Development Report 2010, s. 378-379

Dünya Bankası yoksulluğu daha çok parasal gelir açısından tanımlarken Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın konuları arasına giren yoksulluk, net bir tanıma sahip olmasa da yoksulluk, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlanarak kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesi engellenmiştir. Kavram çok boyutluluğu da içermektedir.

Yoksulluğu İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ile ölçen Birleşmiş Milletler 2010 insani gelişme raporuna göre; insani gelişmişlik açısından ülkeler Tablo 3' te belirtilmiştir:

Tablo 3: İnsani Gelişmişlik Açısından Ülkeler

Çok Düşük İnsani Gelişme	Yüksek İnsani Gelişme	Yüksek Düzey İnsani Gelişme	Orta Düzey İnsani Gelişme	Düşük Düzey İnsani Gelişme
Norveç	Bahamas	Fiji	Kenya	
Avustralya	Litvanya	Türkmenistan	Bengaldeş	
Yeni Zelanda	Şili	Dominik Cumhuriyeti	Gana	
ABD	Arjantin	Çin	Cameroon	
İrlanda	Kuveyt	El Salvador	Myanmar	

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2010

İnsani Gelişmişlik Endeksi, doğumda yaşam beklentisi, yetişkin okur yazar oranı, ilk, orta ve yüksek okullaşma oranı ve kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla verilerine dayalı olarak oluşturulan yaşam beklentisi endeksi, eğitim endeksi ve gelir endeksinin basit aritmetik ortalamasından elde edilen bir endeks değeri olarak oluşturulmaktadır (Çabuk, 2003: 46).

5. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

Başta Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı olmak üzere birçok sayıda uluslararası kuruluşların yapmış oldukları yoksulluk çalışmalarına bakıldığında ülkemizdeki yoksulluğun boyutlarının ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu gözler önüne sermektedir. UNDP tarafından her yıl yayımlanmakta olan ve insani gelişmeyi, sağlık ve eğitim gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak İGE ile ölçen 2010 insani gelişme raporuna göre, Türkiye İnsani Gelişme sıralamasında 0.754 indeks değeriyle bölge sıralamasında 16. , Dünya'da ise 62. sırada yer almaktadır. Eğitim indeksinin göstergesi olarak, eğitimde brüt okullaşma oranı %74.3, yetişkin okur-yazar oranı %90 oranıyla Avrupa&Merkezi Asya'da 27. Dünya'da ise 83. sırada yer almaktadır. Sağlık indeks göstergesi olarak, doğumda yaşam beklentisi 72.2 değeriyle Avrupa&Merkezi Asya'da 19. , Dünya'da ise 90. sırada yer alırken, gelir endeksi açısından bölge sıralamasında 12. Dünya sıralamasında ise 63. sırada yer almaktadır. Tüm bu veriler Türkiye için 2010 yılında 0.754 lük bir insani gelişme değeri oluşturmaktadır.

Uluslararası karşılaştırmalarda, yoksulluk göstergeleri bakımından pek parlak bir durumda olmayan Türkiye, gelirin son derece adaletsiz olarak dağıldığı ülkeler arasında yer almaktadır. Yoksulluk Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede de en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bir yandan adaletsiz gelir dağılımı, diğer taraftan ulusal gelirin paylaşımındaki düşüklük, son yıllarda ard arda yaşanan ekonomik krizler, başarısız

politikalar yoksulluğu daha da şiddetli bir boyuta taşırken, acil önlem alınması öncelikli bir hale gelmiştir.

1980'ler Türkiye için önemli bir yapısal dönüşüm sürecidir. 24 Ocak 1980'de uygulamaya konan yeni ekonomi programı ile ekonomik, toplumsal yapıda köklü bir değişim gerçekleşirken 1990'lı yıllarda peş peşe yaşanan krizler sonrasında ekonomi küçülmüş, işsizlik artmıştır. Küreselleşme süreci, neo-liberal politikalar ve ekonomik krizlerin birleşik etkileri ülkede gelir dağılımının bozulmasına, toplumsal kesimler arasındaki uçurumun derinleşmesine ve yoksulluğun artmasına yol açmış ve Türkiye, gelirin nispeten eşit dağıldığı bir ülke olmaktan çıkıp, zengin ile yoksul arasındaki farkların uçurum niteliğini hak edecek boyutlara ulaştığı bir ülke haline gelmiştir.

Türkiye'de yoksulluğun boyutlarını ölçmeye yönelik çalışmaların son yıllara dayandığı ve bunların sayıca çok sınırlı olduğu söylenebilir. Bu alandaki en yeni çalışmalardan birisi, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan 2009 Yoksulluk Araştırmasıdır.

Tablo 4: Türkiye'de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları 2002- 2009, Türkiye, Kent, Kır

Fert Yoksulluk Oranı (%) Türkiye								
Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu	1.35	1.29	1.29	0.87	0.74	0.48	0.54	0.48
Gıda+gıda dışı yoksulluk	26.96	28.12	25.60	20.50	17.81	17.79	17.1	18.08
Kişi başı günlük 1\$ altı	0.20	0.01	0.02	0.01	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15\$ altı	3.04	2.39	2.49	1.55	1.41	0.52	0.47	0.22
Kişi başı günlük 4.3\$ altı	30.30	23.75	20.89	16.36	13.33	8.41	6.83	4.35
Görelî yoksulluk	14.74	15.51	14.18	16.16	14.50	14.70	15.06	15.12

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları

Tablo 4'ün devamı

Fert Yoksulluk Oranı (%) Kent								
Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu	0.92	0.74	0.62	0.64	0.04	0.07	0.25	0.06
Gıda+gıda dışı yoksulluk	21.95	22.30	16.57	12.83	9.31	10.36	9.38	8.66
Kişi başı günlük 1 \$ altı	0.03	0.01	0.01	-	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15 \$ altı	2.37	1.54	1.23	0.97	0.24	0.09	0.19	0.04
Kişi başı günlük 4.3 \$ altı	24.62	18.31	13.51	10.05	6.13	4.40	3.07	0.96
Görelî yoksulluk	11.33	11.26	8.34	9.89	6.97	8.38	8.01	6.59

Fert Yoksulluk Oranı (%) Kır								
Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu	2.01	2.15	2.36	1.24	1.91	1.41	1.18	1.42
Gıda+gıda dışı yoksulluk	34.48	37.13	39.97	32.95	31.96	34.80	34.62	38.69
Kişi başı günlük 1 \$ altı	0.46	0.01	0.02	0.04	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15 \$ altı	4.06	3.71	4.51	2.49	3.36	1.49	1.11	0.63
Kişi başı günlük 4.3 \$ altı	38.82	32.18	32.62	26.59	25.35	17.59	15.33	11.92
Görelî yoksulluk	19.86	22.08	23.48	26.35	27.06	29.16	31.00	34.20

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları

Gıda yoksulluk oranı 2002 yılında yüzde 1.35 oranı ile en yüksek seviyelerdeyken bu oran 2009 yılında yüzde 0.48'e gerilemiştir. Gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı ise, 2002 yılında yüzde 26,96 oranıyla diğer yıllara göre en yüksek seviyede aynı şekilde bu oran 2009 yılında yüzde 18.08 e düşmüştür.

kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 1 doların altında kalan fert 2006 yılı itibariyle bulunmamaktadır. 2002 yılında kişi başına günlük 2.15 doların altında yaşayan oran yüzde 3.04 iken 2009 yılında yüzde 0.22'ye gerilemiştir. Kişi başına günlük harcaması satın alma gücü paritesine göre 4.3 doların altında bulunan yoksul oran 2002 yılından 2009 yılına kadar sürekli düşüş göstermiştir. 2009 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 287 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 825 TL olarak tahmin edilmiştir.

Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda 2008 yılında % 34,62 olan yoksulluk oranı 2009 yılında % 38,69'a yükselirken, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı % 9,38'den % 8,86'ya düşmüştür.

Tablo 5: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı, 2007-2009 Türkiye, Kent, Kır

Yöntemler	Yoksul Fert Sayısı (Bin Kişi)								
	Türkiye			Kent			Kır		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Gıda Yoksulluğu (Açlık)	328	374	339	33	122	29	295	252	310
Yoksulluk(Gıda+Gıda Dışı)	12.261	11.933	12.751	4.968	4.533	4.318	7.293	7.400	8.432
Kişi Başı Günlük 1dolar Altı
Kişi Başı Günlük 2.15 dolar Altı	356	330	159	43	93	20	313	237	138
Kişi Başı Günlük 4.3 dolar Altı	5.796	4.759	3.066	2.111	1.483	469	3.686	3.276	2.597
Görelî Yoksulluk	10.127	10.497	10.669	4.017	3.871	3.214	6.110	6.626	7.455

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları

Tablo 5' de yoksulluk sınırı yöntemlerine göre Türkiye'deki 2007-2009 yılları arasındaki yoksul fert sayıları görülmektedir. 2007 yılında 328.000 kişinin açlık sınırında olduğu, 12.261.000 insanın ise gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamadığı görülmektedir. Aynı yıl, kentlerde 4.968.000, kırdaki ise 7.293.000 fert gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamamaktadır. 2007, 2008 ve 2009 yıllarında kentlerde ve kırdaki yaşayan gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamayan yoksul fertlerin sayısının birbirlerine oldukça uzak olduğu görülmektedir. Dünya Bankası yoksulluk analizlerinde yoksulluk sınırını günlük 1 ABD doları olarak belirlemiştir. Bu orana göre; 2007, 2008 ve 2009 yılında, kişi başı geliri 1 doların altında ülkemizde yoksul fert bulunmadığını tablo 5'te belirtilmektedir. 2007 yılında Türkiye' de, günlük geliri 2.15 doların altında yoksul

sayısı 356.000 kişi civarındadır. Aynı sene kentte yaşayan 43.000, kırdada da 313.000 fert bu yoksulluk sınırında yaşamaktadır. Yıllar bazında baktığımızda bu sınırın altında yoksul olan fert sayısının azaldığını hatta 2009 yılında 159.000'e gerilediği tespit edilmiştir. Kişi başı geliri günlük 4.3 doların altında olan fert rakamlarına bakıldığında; 2007 yılında 5.796.000 kişiyken, bu rakam yıllar itibariyle gerileme kaydetmiştir. Sonuç olarak Türkiye’de yıllar itibariyle yoksullukta azalma görülmesine rağmen, hala çok yüksek seviyelerde bir yoksulluk mevcuttur.

Tablo 6: Türkiye’de Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırı, 2007–2010

Hane halkı Büyüklüğü	Açlık Sınırı (TL)				Yoksulluk Sınırı (TL)			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
1	105	122	127	141	283	341	365	396
2	159	185	192	213	428	515	552	599
3	201	233	243	269	540	651	699	759
4	237	275	287	318	638	767	825	896
5	271	313	328	363	728	874	944	1,025
6	301	350	365	404	809	976	1,050	1,140

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları (2010 ilk 3 aylık veridir.)

Tablo 6’da hane halkı büyüklüğüne göre ülkemizdeki aylık ortalama açık sınırı ve yoksulluk sınırı oranlarının 2007-2010 yılları arasındaki değişimi verilmiştir. Açlık ve yoksulluk sınırı rakamlarına bakıldığında; hane halkı büyüklüğü ile doğru orantılı bir değişim oluşmuştur. Hanede yaşamakta olan fert sayısı arttıkça açlık ve yoksulluk sınırına dair rakamlar da artış göstermiştir. Hane halkı büyüklüğü artışına paralel olarak yıllar itibariyle açlık ve yoksulluk sınırlarında artışların olduğu gözlenmiştir. 2007 yılında 1 kişilik hane halkının açlık sınırı 105 TL. iken 2 kişilik bir ailenin açlık sınırı 159 TL’dir. 2010 yılında bir fertten oluşan hane için açlık sınırı (gıda harcamalarından oluşan yoksulluk sınırı) 141 TL, yoksulluk sınırı (gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırı) ise 396 TL. iken, 2010 yılının ilk 3 ayında 6 kişilik bir ailenin açlık sınırı 404 TL. (gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırı) ise 1,140 TL’dir.

6. YOKSULLUKLA MÜCADELE YAKLAŞIMLARI

Yoksullukla baş etme yöntemleri iki ana yaklaşım temeline oturmaktadır. Bunlar dolaylı ve dolaysız mücadele yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımlar ve doğurdıkları sonuçlar hem uygulayıcıların politikalarına hem de uygulanan bölgenin ekonomik durumuna göre değişme göstermektedir.

6.1. DOLAYLI MÜCADELE YAKLAŞIMI

Dolaylı yaklaşım “hızlı büyüme yoluyla yoksul kesimin gelirlerini ve hayat standartlarını arttırmayı ön plana çıkarmaktadır. Bilindiği gibi, bir ülkenin kişi başı GSYİH

ile yoksulluğun boyutları arasındaki güçlü korelasyon ekonomik büyümeyi yoksulluğun çözümü yapmaktadır. Büyümenin hızlı olması durumunda bunun sadece hane halklarının parasal gelirlerini arttırmakla kalmayacağı, aynı zamanda, eğitim, sağlık ve altyapı olanaklarının da gelişmesini sağlayarak, yoksulluğun azaltılmasına dolaylı katkı sağlayacağı ve “insani yoksulluk” göstergelerini olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir (Gündoğan, 2008: sy). Ekonomik büyümenin hızı yanında, gerçekleştirilen büyümeden kaynaklanan kazanımların adil bölüşümünün de yoksulluğun azaltılmasında önemli bir etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla, büyüme öncesinde mevcut üretim faktörlerinin mülkiyet dağılımının eşitsiz olduğu durumlarda sağlanacak büyümenin, bu eşitsizliklerin yoksulluk üzerindeki olumsuz etkisini muhafaza etmesi hatta daha da kötüleşmesi beklenebilir (Gündoğan, 2008: sy). Zira Türkiye’de yoksullukla mücadele tartışmalarının kriz dönemlerinde de büyüme üzerine odaklandığı buna rağmen gelir dağılımında eşitsizliklere de sebebiyet verdiği görülmektedir.

6.2. DOĞRUDAN MÜCADELE YAKLAŞIMI

Doğrudan mücadele yaklaşımında, yoksulluk sorununun dolaysız çözümüne yönelik politikaların ve programların uygulanması söz konusudur. Bu yaklaşımda kamu; vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık ve eğitim politikaları gibi temel araçlarla gelirin ikincil dağılımına etkin bir biçimde müdahil olmaktadır. Bu politik araçlarla birlikte, kamunun öncülük ettiği, özel olarak dizayn edilmiş yoksullukla mücadele programları da bu yaklaşımın temel enstrümanları arasında yer almaktadır.

Yoksullukla mücadele için uygulanabilecek doğrudan önlemler arasında ağırlıklı yoksulların kullandığı mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, asgari ücret, istihdamı arttırmaya yönelik çeşitli proje ve önlemler, yoksullara yönelik kredi programları ve çeşitli çocuk eğitim ve beslenme programları ön plana çıkmaktadır (Şenses, 2001: 328). Yoksul hane halklarının yaşam standartlarını arttırmaya yönelik yapılan transferler yoksullukla mücadelede önemli bir araçtır.

Dolaysız yoksullukla mücadele programlarını etkinliği ve yoksulluğun azaltılmasındaki nihai başarısı için üç temel koşulun sağlanması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, yoksullukla mücadelenin genel kamuoyu tarafından öncelikli bir hedef olarak benimsenmesi ve bu yönde uygulanacak somut program ve politikaların toplumda yaygın destek bulmasıdır. İkinci koşul, bu program ve politikaların hedeflediği yoksul kitlenin iyi belirlenebilmesidir. Gerekli üçüncü koşul, uygulamanın şeffaf olması ve her kademedeki karar alabilecek bürokratik kadroların varlığıdır. Yoksullukla etkili bir mücadele yürütülebilmesi için “hem dolaylı hem de dolaysız yaklaşımın bir arada yürütülmesi gerekliliği konusunda genel bir uzlaşma vardır.” Ancak Türkiye açısından ucu kaçırılan doğrudan yaklaşım ile tamamen ihmal edilen dolaylı yaklaşım arasındaki uçurum, yoksul sınıfların ortadan kalkması bir yana hızla çoğalmalarına neden olmaktadır (Şenses, 2001: 327).

Yoksullukla mücadelede son yıllara kadar benimsenen dolaylı yaklaşımların yoksulluk sorununu çözemeyeceği geç de olsa anlaşılmış ve böylece dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer alan Türkiye’de, yoksullukla mücadelede büyümenin yanında doğrudan mücadele yöntemlerinin de uygulanması, bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Ülkemizde bugün için, yeterli düzeyde olmasa da, doğrudan yoksullukla mücadeleye yönelmiş önemli bazı uygulamalardan söz edilebilir. Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı / Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk

Esirgeme Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Belediyeler ve Özel Kuruluşlar yoksullukla mücadelede bu uygulamalar içerisinde yer alan önemli kurumlardır.

Ödeme gücü olmayan vatandaşların tedavi giderlerinin yeşil kart verilerek devlet tarafından karşılanması hakkında kanunu ile 1992 yılından itibaren yoksul vatandaşlara bedava sağlık hizmeti veren Sağlık Bakanlığı ve eğitim giderlerinin aile bütçesine ek bir yük getirmesini önlemek amacıyla, eğitim gören öğrencilerin eğitim masraflarının karşılanması, öğrenci ve araştırma bursları gibi faaliyetleriyle yoksulluğun azaltılmasında önemli görevler üstlenen Milli Eğitim, yoksullukla mücadele açısından kayda değer katkılar sağlamaktadır.

Ülkede yoksul ve muhtaç durumdaki kişilere yardım açısından önem taşıyan bir başka resmi kuruluş ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'dur. Sokakta yaşayan çocuklara yönelik hizmetler ile korunmaya muhtaç çocuklara yönelik kurumsal bakım, evlat edindirme, ekonomik ya da sosyal yoksunluk içinde bulunan bakıma muhtaç yaşlı ve özürllülere, kuruluşlarda veya kendi ikametgâhlarında bakım gibi hizmetler ağırlıklı olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından verilmektedir. Kurum hizmetlerinden yararlanmak isteyen çocukların korunması, bakımı ve yetiştirilmelerine yönelik hizmetlerin mümkün olduğu ölçüde kendi yaşam ortamlarında verilmesi amacıyla. Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi başlatılmıştır. Ayrıca, muhtaçlık nedeniyle korunma kararı alınan çocukların ailelerine yönelik sosyal ve ekonomik destek programları da yürütülmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü de yoksullukla mücadele açısından önemli bir kurumdur. Annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile % 40 ve üzeri engelli olan muhtaçlara; sosyal güvencesi olmayan, herhangi bir gelir veya aylığı bulunmayan yoksullara muhtaç aylığı bağlamakta ve maddi durumu yeterli olmayan ilk ve ortaöğretim öğrencilerine burs sağlamaktadır. Vakıf ayrıca, yoksullara yiyecek dağıtmak amacıyla aşevi hizmeti de sunmaktadır.

Yoksullukla mücadele açısından Türkiye'de önemli uygulamalardan biri de "Yoksulluk içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlara yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici önlemler alarak, gelir dağılımının iyileştirilmesine katkı sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek" amacıyla, Mayıs 1986'da TBMM'de kabul edilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonudur (SYDTF). SYD vakıfları, ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan vatandaşlarımızın gıda, giyim, yakacak, barınma, sağlık, eğitim vb. acil ve güncel zaruri ihtiyaçlarını karşılamakta, sağlık yardımları kapsamında, sosyal güvenceden yoksun ve engelli vatandaşların çeşitli sağlık giderleri, SYDF aracılığıyla karşılanmaktadır. Eğitim yardımları kapsamında ise, ilköğretim ve ortaöğretimde okuyan çocuklarının okul ihtiyaçlarını karşılamakta, yoksun ailelere aynı ve nakdi yardım yapılmakta, ilk ve orta öğretim öğrencilerinin taşıma, yemek, iş ve barınma sorunun giderilmekte, burs almaya hak kazanan öğrencilerden başarılı olanların burs ödemesi yapılmakta, özürllü öğrencilerimizin okullarına ücretsiz olarak ulaşmaları sağlanmaktadır. Vakfa, 2010 yılı itibariyle sağlık yardımları için 76.355.737,54TL, eğitim yardımları için 889.857.644,70 TL lik kaynak aktarılmıştır. Ayrıca, ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan vatandaşlarımızın temel ihtiyaçlarının karşılanması için, fondan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına gıda, yakacak ve barınma yardımları için de kaynak aktarılmaktadır. Bu amaçla, 2010 yılı itibariyle yakacak yardımları için Fona

6.350.200 TL, barınma yardımları için 113.557.283TL, gıda yardımları için ise 1.069.231,467 TL kaynak aktarılmıştır (SYDGM, 2010).

Ülkemizdeki yerel yönetimlerin ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadele alanındaki çalışmalarını da göz ardı etmemek gerekir. Gerek İstanbul'da gerek Güney Doğu Anadolu bölgesindeki pek çok kentte belediyelerin yoksullara yemek verme, erzak dağıtma, yakacak yardımı yapma biçimindeki çaba ve girişimlerinin son dönemde artış gösterdiği gözlenmektedir. Ayrıca bazı Sivil Toplum Kuruluşları da yoksullukla mücadele konusunda çeşitli çalışmalar yürütmektedirler.

Türkiye'nin son 20 yılında yoksullukla mücadele konusundaki uygulamalara bakıldığında, bu konuda önemli başarıların elde edilebildiğini söylemek güçtür. Ülkemizdeki yoksullukla mücadele programlarına yönelik temel eleştirilerden birisi, bu programların uzun vadeli ekonomik ve sosyal politikaların bir parçası olarak ele alınmaması, bunun yerine dezavantajlı konumda olduğuna karar verilen kişilere yönelik sosyal yardımlarla sınırlı kalmasıdır.

Yoksullukla mücadelede şüphesiz devlete önemli görevler düşmektedir. Ancak, tüm dünyada yoksullara direkt parasal yardımlarda bulunmayı öngören ' sosyal yardım devleti' anlayışı artık önemini kaybetmiştir. Yoksulluk ancak uzun vadede çözülebilecek bir sorun olarak düşünülmelidir (Aktan, 2003: 158). Türkiye hızla, yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği sorunlarının büyüyen önemini kabul etmek ve bütüncül, kapsamlı bir yaklaşımla yoksullukla mücadele konusunda etkin, verimli politikalar üretmek, bu alanda hizmet sunan kuruluşlarının kurumsal kapasitesini arttırmak durumundadır.

SONUÇ

İktisat biliminin temel amaçlarından birisi toplumların refahını arttırmaktır. Söz konusu bu amaç doğrultusunda, iktisat biliminin uğraş alanlarından birisi de yoksulluktur. Yoksulluk, genel anlamıyla, insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için temel gereksinmelerini karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk, insanların sadece gelir, tüketim gibi maddi nesnelere (gıda, barınma, giyim, vb) mahrum olmalarını değil, aynı zamanda sağlık, eğitim, ulaştırma vb hizmetlerden de mahrum olmalarını ifade etmektedir.

Yoksulluğu daha çok parasal gelir açısından tanımlayan Dünya Bankası'nın aksine, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın konuları arasına giren yoksulluk, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlanarak kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesi engellenerek kavram kültürel ve öznel boyutlarıyla da ele alınmıştır. Yoksulluk düzeyinin belirlenmesinde mutlak yoksulluk, görel yoksulluk ve insani yoksulluk şeklinde üç ayrı yaklaşım kullanılmaktadır. Bu üç yaklaşım arasındaki fark, yoksulluk sınırının belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır. Zira bu üç yaklaşımın her biri için ayrı ayrı yoksulluk sınırı hesaplanır. Yoksulluk içinde yaşayan nüfusu tanımlayan bir kriter olan yoksulluk sınırı, bir toplulukta yoksul olanlar ile yoksul olmayanları birbirinden ayırt etmede kullanılan görel bir sınırdır.

Hane halklarının, bireylerin harcamalarına göre toplumdaki en düşük yaşam standardını ortaya koyması mutlak yoksulluğun, gelir dağılımı eşitsizliğini en açık şekilde göstermesi görel yoksulluğun üstün yönleridir. Mutlak yoksullukta yoksulluğun boyutuna

karar verilmekte, görelî yoksullukta ise o toplumda yoksulluğun olduğu varsayılmaktadır. Temel insan yeteneklerini sürdürebilecek olan mal, hizmet ve altyapıya - enerji, hijyen, eğitim, iletişim, içme suyu - erişimin yokluğu ya da kısıtlanması da yoksulluğun “insani” boyutu olarak nitelendirilmektedir.

Yoksulluk, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi ile yakından ilişkilidir. İstisna olan ülkeler haricinde, genel olarak, az gelişmiş ülkelerde yoksulluk oranı nüfusun % 40 ile % 80'i arasında, gelişmekte olan ülkelerde ise % 40'ın altındadır. Ekonomik ya da sosyal boyutlu gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan yoksulluk olgusu, ekonomik gelişmişliği yakalayabilmiş ülkelerde dahi karşımıza çıkmaktadır. En zengin ülkelerde yaşayan nüfusun %12'sini yoksullar oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde her dört kişiden birinin mutlak yoksulluk içinde yaşadığı OECD raporunda ifade edilmiştir (OECD: 2008) Yoksullukla birlikte ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin boyutları da giderek artmaktadır. Ortalama olarak yoksul ülkeler zengin ülkelere göre daha yavaş büyüme oranına sahip olduğu için ülkeler arasındaki gelir uçurumu giderek genişlemektedir. 1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazla iken, 1995'te bu oran 37 ile ikiye katlanmıştır. Dünya Bankası 2010 kalkınma raporunda ise, dünyanın en yoksul ve en zengin kişisi arasındaki kişi başına düşen GSMH rakamları arasındaki inanılmaz uçurum göze çarpmaktadır. 290 dolar ile Demokratik Kongo Cumhuriyeti en yoksul GSMH sıralamasında iken, 58500 dolar ile Norveç en yüksek kişi başına GSMH sıralamasındadır. Bu demek oluyor ki, GSMH bakımından dünyanın en zengin bölgesi en yoksul bölgeden yaklaşık 200 kat daha büyüktür. Böylece bir kez daha yoksulluğun küresel bir boyutu, ülkeler arasındaki inanılmaz gelir uçurumunun ciddiyeti açıkça görülmektedir.

Yoksulluğun dünyanın geleceğini tehdit eden ciddi bir küresel sorun olduğu gerçeğinin kendini giderek daha fazla hissettirmesi, bütün dünya ülkelerinin yoksullukla mücadelede hızlı büyüme yoluyla yoksul kesimin gelirlerini ve hayat standartlarını arttırmayı ön plana çıkartan dolaylı mücadele yaklaşımıyla, yoksulların kullandığı mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, asgari ücret, istihdamı arttırmaya yönelik çeşitli proje ve önlemler, yoksullara yönelik kredi programları ve çeşitli çocuk eğitim ve beslenme programları ön plana çıkartan doğrudan mücadele yaklaşımının bir arada yürütülmesi yoksullukla mücadelede en etkili çözümdür. Doğrudan yoksullukla mücadeleye yönelik önemli uygulamalardan bir tanesi de muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adil bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak amacıyla taşıyan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'dur. Fon, yoksullara sağlık, eğitim, gıda-yakacak ve proje yardımlarıyla katkıda bulunmaktadır. Ancak, bu programların uzun vadeli ekonomik ve sosyal politikaların bir parçası olarak ele alınmaması, bunun yerine dezavantajlı konumda olduğuna karar verilen kişilere yönelik sosyal yardımlarla sınırlı kalması konusunda eleştiriler vardır. Yoksulluk ancak uzun vadede çözülebilecek bir sorun olarak düşünülerek yoksullukla mücadele konusunda etkin, verimli politikalar üretilip, bu alanda hizmet sunan kuruluşlarının kurumsal kapasitelerinin artırılması gerekir.

KAYNAKLAR

- AKTAN, C.Coşkun ve İ. Yaşar VURAL (2002), “Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Ankara: Hak İş Konfederasyonu Yayını, ss.1-21.
- AKTAN, C.Coşkun (2003), “Yoksulluk Sorunlarının Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, s.158.
- BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI (2009), “Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar”, <http://www.bayindirlik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 12.08.2011.
- BURSAL, Melahat (2010), “Yoksullukla Mücadelede Dünya Bankası’nın Değişen Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- CEYLAN, Can (2010), “Sosyal Yardım Alanı ve Yoksulluk”, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org>, Erişim Tarihi: 22.12.2010.
- ÇABUK, Nimet (2003), “Güneydoğu Anadolu’da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 43(2):46-47.
- DEMİR, Sırma (2006), “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme”, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, ss. 2-5.
- DPT [Devlet Planlama Teşkilatı], (2001), “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu”, 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayınları, Yayın No: DPT: 2599- ÖİK: 610, Ankara 2001. s. 104.
- DUMANLI, Recep (1996), “Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları”, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2449, Ankara, s. 2.
- GÜNDOĞAN, Naci (2008), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/aocak-subat2008.Pdf> Erişim Tarihi: 11.09.2011.
- KABAŞ, Tolga (2009), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları”, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- OECD (2008), Ekonomik Gelişme Raporu.
- SEYYAR, Ali (2002), “Sosyal Siyaset Terimleri”, Beta Yayınları, İstanbul.
- SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (SYDGM), (2010), Faaliyet Raporu.
- ŞENSES, Fikret (2001), “Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk”, 2.Basım, İletişim Yayınları, İstanbul.
- UNDP (2011), “Human Development Report 2001 ”, <http://hdr.undp.org/en/>, Erişim Tarihi: 22.08.2001.
- UNDP (2011), “Human Development Report 2010 ”, <http://hdr.undp.org/en/>, Erişim Tarihi: 22.08.2001.
- TOSUNER, Özlem (2007), “Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- TÜİK [Türkiye İstatistik Kurumu] (2009), Yoksulluk Çalışması.
- WORLDBANK (2011), “Global Economic Prospect 2010: Crisis, Finance and Growth”, <http://www.worldbank.org/>, Erişim Tarihi: 16.08.2011.
- WORLDBANK (2010), “World Development Report 2004”, www.worldbank.org., Erişim Tarihi: 12.10.2010.
- TÜİK, (2011), “Yoksulluk Araştırması Sonuçları 2009”, www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: (22.07.2011).